

DE KOOI

Overheid en ondernemers tijdens de 19e eeuw in Nederland herkenden slechts langzaam de "sociale kwestie." De arbeiders in de oude binnensteden van Nederland verpauperden zienderogen. Daarmee waren ze welhaast onbruikbaar in de moderne industriën, waar goed geschoolde en fitte arbeiders nodig waren.

Bovendien was daar de opkomst van de arbeidersbeweging, die haar eisen stelde: hoger loon, betere scholing, betere huisvesting en korter werken, om maar enkele van de vele eisen te noemen.

Aan het eind van de vorige eeuw werden als gevolg van deze twee factoren schoorvoetend maatregelen genomen. Vooralsnog bleef het echter vooral bij onderzoeken. Uitgebreide arbeidsenquêtes waren aan de orde van de dag en slechts een enkele wettelijke maatregel zag het daglicht.

Op sommige plaatsen werd doortastender opgetreden. Zo liet de delftse fabrikant Van Marken voor 'zijn' arbeiders een hele woonwijk bouwen. Ruime straten, eigen tuintjes en betere hygiëne waren de parolen waaronder dit 'Agneta-park' -dat nog steeds de moeite van het aanschouwen waard is- gebouwd werd.

Vooralsnog leek dit alles aan onze stad Leiden vooral voorbij te gaan. Het bouwen van de woonwijk Kooi is echter een van de grote resultaten die op dit gebied vòòr 1940 geboekt werden. Vanaf 1901 en vooral vanaf 1920 werden daar honderden woningen gebouwd. Toen de tweede wereldoorlog uitbrak stonden er 1577 woningen, waarmee de Kooi ruim

drie keer zo groot was als de Haver- en Gortbuurt. Drie woningbouwverenigingen (Werkmanswoningen, De Eendracht en Eensgezindheid) en particulieren waren de eigenaars van de woningen in deze nieuwe wijk, die inderdaad (iets) ruimer, beter van kwaliteit en voor een groot deel voorzien van een tuintje waren. Dat de huizen nog geen douche of iets dergelijks hadden en men dus naar een in de buurt gelegen badhuis moest, deed aan dit feit niets af.

Een nieuwe wijk in aanbouw

Huizen zonder mensen zijn echter voor ons oninteressant. Vandaar dat we nu snel overgaan naar de mensen die die nieuwe wijk gingen bewonen. Ook in de Kooi woonden vanaf het prille begin -zoals we natuurlijk al verwachtten- ar-

beiders. Mensen dus, die in loondienst en 'in het zweet huns aanschijns' een bestaan poogden op te bouwen. Toch was er wel een verschil met de Haver- en Gortbuurt. In de laatstgenoemde wijk woonden bijvoorbeeld veel 'los werklieden' en dat is een groep die in de Kooi veel minder voorkwam. Daar was de grootste groep (een op de tien) ook fabrieksarbeider, maar in de Kooi woonden ook mensen met een beroep dat in de Haver- en Gortbuurt niet voorkwam. We denken daarbij aan politie-agenten, letterzetteren en chauffeurs.

Chaufeur, een van de nieuwe beroepen

In het algemeen lijkt het er sterk op dat in deze wijk iets beter geschoolde en beter ^{be}vertaalde arbeiders woonden. Overigens gaat dat beter geschoolde niet voor allemaal op. Wat te denken van de politie-agenten, van wie iemand eens zei: "sommigen kunnen hun naam schrijven, anderen kunnen aan de stand der seizoenen vertellen wanneer ze jarig zijn, maar geen van allen zijn ze behept met takt en psychologies inzicht. Eens in het jaar worden er op het platteland klopjachten gehouden, waarna de boerenkinkels met de grootste handen de grote stad ingedreven worden". Overdreven als dit mag wezen, toch moesten we er wel aan denken toen we de verhalen hoorden over typen als Kleine Ko en de Vierkante Stuiver.

Ook van een chauffeur kunnen we ons afvragen of deze zo veel beter geschoold is dan bijvoorbeeld een smid of een timmerman.

Feit is echter wel, dat de arbeiders uit de nieuwe buurt de beter betaalden waren. Dat is ook vrij vanzelfsprekend. Immers, de huren in de Kooi waren hoger, zodat de arbeiders met de hogere lonen daarheen konden verhuizen en de minder betaalden in de oude binnenstad bleven.

Een onderzoekje onder de arbeiders die in 1926 bij de gemeente, in de fabrieken van De Heyder en Zaalberg werkten heeft uitgewezen dat dit ook inderdaad klopt. De arbeiders uit de Kooi verdienden toen gemiddeld f 37,46 per maand; die uit de Haver- en Gortbuurt f 28,24.

Evenals in de Haver- en Gortbuurt woonden en leefden de middenstanders in de Kooi niet tussen de arbeiders. Op een

enkele uitzondering na zaten zij aan de Lage Rijndijk of in de direkte omgeving daarvan.

Hoewel er natuurlijk wel verschillen waren gold voor de vrouwen uit de Kooi hetzelfde als voor die uit de andere wijk die we in dit boekje behandelen. Ook zij moesten met een gering inkomen, weliswaar iets ruimer dan in de Haver- en Gortbuurt -maar ja, daar ging ook meer huur vanaf- een gezin zien draaiende te houden.

Ook in de krisistijd bleef het huishouden het domein van de vrouw. Een winkelier drukte dat als volgt uit: "De mensen die hier boodschappen kwamen doen waren allemaal vrouwen. Als een man boodschappen ging doen, dan was het een trut! Er waren er twee, maar dat was niet normaal, dat was een aanfluiting'."

Voor die vrouwen die het huishouden dus deden was dat vaak niet makkelijk, zeker niet in de krisistijd.

Ook in de Kooi gold dat kinderen vroeg met hun neus op de feiten gedrukt werden. Ook zij die naar de scholen in de Medusastraat gingen kregen te maken met de verstrekking van voedsel, kleding en schoeisel. In 1937 deed zo'n veertig procent van die kinderen daaraan mee, wat natuurlijk nog altijd minder is dan bij de school aan de Haverstraat: 66%. Ook in de Kooi klaagden de schoolhoofden over ongeoorloofd verzuim en de konstatering luidde ook hier: "alleen strenge maatregelen kunnen helpen."

Kinderen waren er trouwens per gezin minder dan in de Haver- en Gortbuurt. Echt grote gezinnen kwamen haast

niet voor en dat had te maken met de grotere bekendheid met voorbehoedmiddelen: "De Nieuw Malthusiaanse Bond (nu bekend als NVSH) leefde toen nogal sterk. De voorzitter woonde ook in de Kooi. Dus daar waren in de kringen van de SDAP, en vakbeweging beduidend minder kinderen. De sociaal-demokratiese kranten die ik heb van negentien-zoveel, daar staan die advertenties in. En daar staat er

Volksgebouw - Heerengracht.

Openbare Vergadering

op **Maandag 8 October 1928** in de zaal van
het **Volksgebouw, Heerengracht, Leiden.**

Spreker: J. H. GOUD, uit Den Haag,
Secretaris N. Malth. Bond.

Onderwerp: „Onzedelijke Bemoeizucht”.

 De Bond van Groote Gezinnen is uit-
genoodigd tot debat. 8619

Aanvang 8 uur.

Entrée 10 cent.

van de Nieuw Malthusiaanse Bond dat je preventieven kunt kopen, en voor arbeiders een kwartje minder. Als je een pakje kocht, het staat in de advertentie, bij die en die te krijgen bij de Malthusiaanse Bond en die hadden par-

Leidsch Dagblad 4 oktober 1928

tikuliere adressen. Maar de arbeiders kregen het een kwartje goedkoper."

In Leiden had de Kooi altijd de naam een 'rooie' wijk te zijn. Hiermee bedoelde men dat veel kooibewoners op de sociaal-demokraten of kommunisten stemden of lid van een van die partijen waren.

De kooibewoners vormden een vrij aktieve groep binnen de leidse afdelingen van deze partijen. Niet toevallig stond er een filiaal van de socialistiese koöperatie 'Vooruit' in de wijk. In de Driftstraat leidde 'Jan de Vooruit' deze winkel, waar de klanten konden meedelen in de winst. Op 1 mei was er de jaarlijkse viering in het Kooipark: "Ik zal je vertellen, bijvoorbeeld op 1 mei. Je had het Kooipark, de mensen uit de Kooi die kwamen in het park samen. En dan kwam de AJC, die had een meiboom bij zich en we deden op 1 mei de meidans daar. Iedereen stond met z'n tulp en er werd gezongen."

In vele opzichten beantwoordde de Kooi aan een woonwijk zoals de SDAP die graag zag. Geschoolde, beter betaalde arbeiders in een ruim opgezette wijk. Dronkenschap en vechtpartijen kwamen er ook minder voor: "Want vroeger als AJC-er dronk je niet en je rookte ook niet! Het was hier drooggelegd."

De bewoners van de Kooi die wij spraken waren het er allemaal over eens dat het fijn wonen was. De huizen waren goed, de buurt gezellig, kortom wat zou een mens zich nog meer wensen. Over het algemeen leefde men minder op straat

dan in de binnenstad. Men had een tuintje. De burenhulp was desondanks niet kleiner, want ook hier waren de mensen op elkaar aangewezen. Veel hulp en voorzieningen kwamen nog niet van hogerhand, dus je moest elkaar wel helpen onder het motto: Wie goed doet, goed ontmoet!

-Wel zo goedkoop-
Leidsch Dagblad, 20 oktober 1928

De verborgenheden der Leidsche grachten.